

Frank Hahn och Martin Hollis (red): **Philosophy and Economic Theory**

I serien Oxford Readings in Philosophy har nu turen kommit till den ekonomiska teorin. Med ekonomi avses här den nationalekonomi, sk neoklassisk teori, som lärs ut vid universitet och högskolor i Västeuropa och USA. Ekonomen Frank Hahn och filosofen Martin Hollis har sammanställt en volym om elva uppsatser *Philosophy and Economic Theory* (Oxford University Press 1979, 139 s, £ 2,50). Bland bidragsgivarna märks Kenneth J Arrow, Milton Friedman, Herbert Simon, Hal Varian, Amartya Sen och John Rawls. Uppsatserna behandlar tre olika problemområden. Det första gäller det klassiska metodproblemet om vad en förklaring är. Vad är det för sorts teorier ekonomerna arbetar med? Hur realistiska är egentligen ekonomernas modeller som de försöker förklara verkligheten med? Det andra problemområdet är rationalitetsbegreppets användning i ekonomisk teori. Med rationellt beteende i ekonomisk-teoretisk mening brukar som bekant avses att konsumenter och producenter strävar efter att nå största möjliga nytta eller vinst av sin verksam-

het. Hur pass relevant detta antagande är och hur det kan modifieras diskuterar Herbert Simon och Amartya Sen i var sin uppsats. Det tredje problemområdet som Hahn och Hollis velat belysa gäller fördelnings- och rättvisefrågor. Dessa frågor fick en renässans i nationalekonomin under 1970-talet, bl a tack vare Harvardfilosofen John Rawls bok *A Theory of Justice* som utkom 1972. Rawls försöker där att skissera ett alternativ till utilitarismen. Ett kort utdrag ur Rawls bok återges i essäsamlingen. Kenneth Arrow bidrar under detta problemområde med ännu en uppsats som behandlar hans sk omöjlighetsteorem. Inneboenden av detta teorem är att det, givet vissa rimliga krav på rationellt och demokratiskt beslutsfattande, är principiellt omöjligt att konstruera en konsistent samhällelig välfärdsfunktion utifrån individuella preferensfunktioner. Ett annat kanske ännu inte lika kant "omöjlighets-teorem" redovisar Amartya Sen i sitt andra bidrag i essäsamlingen. Sen, ekonomiprofessor i Oxford, visar i en kort och rolig uppsats att liberalism (fattad i

"svag" mening) är oförenligt med Pareto-kriteriet som är så allmänt accepterat i ekonomisk teori. Såväl Arrows som Sens bevis uppfattas kanske av många mest som logiska spetsfundigheter som inte har någonting med "verkligheten" att göra. Sen menar dock att de har relevans. Paretoprincipen, som Sen ger innebörden att om *varje individ* föredrar ett alternativ A framför ett annat alternativ B så bör också *samhället* föredra A framför B, uppfattas nog av många ekonomer som en sorts minimal teoretisk formulering av demokrati. Sen visar emellertid i sin uppsats att om man tar Paretoprincipen på allvar så kan den ibland få konsekvenser som faktiskt är djupt antiliberala. Detta har val onekligen mer än teoretiskt intresse.

Arrows problem kan man ju hantera i praktiken i demokratiska församlingar, där ofta ett beslut vaskas fram under former som val inte alltid uppfyller Arrows krav på demokrati och rationalitet vid beslutsfattande.

I denna anmälan ska jag nu något utförligare uppehålla mig vid problemområdet förklaringar i ekonomisk teori.

Ett ganska vanligt angrepp på ekonomisk teori brukar vara att ekonomer arbetar med modeller som bygger på "orealistiska", i meningen alltför forenkla eller naiva, antaganden. Hushåll och företag beter sig inte i "verkligheten" som ekonomerna tror. Konsumenter och producenter är inte nytto- och vinstmaximerare brukar det heta. Detta hänger givetvis ihop med problemet med rationalitetsbegreppets användning men poängen är här kopplingen mellan förutsättningar, förklaringsmodeller och "verkligheten". Beteendeantaganden får här illustrera "orealistiska" antaganden i allmänhet. Milton Friedman menar i sitt bidrag att hela frågeställningen kring "orealistiska" antaganden i ekonomisk teori är felaktig. En teori kan sägas vara en helhet av uppfattningar, ett system av hypoteser. En teori uttalar sig om hur de olika hypoteserna inbördes hänger ihop. Kriteriet på en bra teori, menar Friedman, är inte att de grundläggande antagandena faktiskt be-

skriver "hur det är". I stället gäller frågan om man ska godta en hypotes (teori) framför en annan hur bra förutsägelser, prognoser, man än kan göra med sin teori. En hypotes godtas eller förkastas om den i "tillräckligt" många fall visat sig stämma bättre eller sämre med fakta jämfört med en alternativ hypotes. Friedman påpekar helt riktigt att man aldrig slutgiltigt kan verifiera en teori (hypotes). Man kan inte utesluta att det senare kan dyka upp fakta som strider mot de empiriska utsagor som man gjort utifrån teorin. Vad han dock inte lika klart framhåller är att man faktiskt inte heller slutgiltigt kan falsifiera en teori eller hypotes. Ty om kriteriet för att förkasta en teori är att man gör tillräckligt många observationer av "verkligheten" som strider mot teorin så är, som den amerikanske vetenskapsteoretikern T S Kuhn påpekat, alla teorier för länge sedan falsifierade. Man kan alltid hitta flera motexempel mot en teori. Men, och det är den springande punkten, hur vet man att de observerade fakta verkligen strider mot teorin ifråga? Kanske är det i stället fel på någon hjälphypotes till teorin? Eller har man kanske gjort något mätfel? Ekonomer verksamma i Sverige med empiriskt arbete är i det sistnämnda fallet helt i händerna på nationalräkenskapsenheten vid statistiska centralbyrån!

Valet av en hypotes framför en annan är för Friedman väsentligen en lämplighetsfråga. Detta val kan därför ibland förefalla godtyckligt. Ett kriterium kan tex vara att en teori är enklare och överskådligare än en annan teori. För att belysa sin tankegång tar Friedman som exempel den vanliga hypotesen att företagare antas vara vinstmaximerare. För att vinstmaximera krävs det att den enskilde företagaren känner sina kostnads- och efterfrågefunktioner och driver sin verksamhet så att marginalintakten är lika med marginalkostnaden för produkten ifråga. Så sitter antagligen inte alls de flesta företagare vid skrivbordet och kalkylerar, menar Friedman. Men det är inte det intressanta. Att hypotesen om vinstmaximerande beteende ändå är

godtagbar visar sig nämligen i att en del företagare överlever i dagens marknads-ekonomier! Ty om de inte agerade som om de vore vinstmaximerare så skulle de slås ut från marknaden. Här är Friedman snubblande nära att ha gjort vinstmaximeringsantaganden till ett analytiskt påstående, dvs att ett påstående som är sant i kraft av sina ingående begrepp. Och i så fall har man inte längre någon förklaring. Jag tror dock att han menar att vinstmaximeringsantagandet är en empirisk utsaga och att de saker som han härleder ifrån antagandet kan provas mot verkligheten. Friedman antar sålunda att ett visst beteende är nödvändigt givet ett visst system, i detta fall en marknadsekonomi där privata företag arbetar i konkurrens med varandra. Enligt min mening pekar han därvidlag på någonting vasentligt som också har intressanta normativa aspekter. Vilka typer av incitament och spelregler vill vi ska vara bestämmande för en ekonomis funktionssätt? Kan man få en rationell hushållning med knappa resurser genom andra incitament än under vilka dagens marknadsekonomier arbetar? Därmed tangerar man att annat stort problemområde, styrning av stora komplicerade

ekonomier via priser och marknader eller genom administrativa beslut. Friedman är ju som bekant i allra högsta grad intresserad av normativa frågeställningar kring ekonomiska system. Bland dagens ledande nationalekonomer är han väl den som starkast försvarat marknadsekonomin och den typ av samhällen som brukar betecknas som "västkapitalistiska".

Ekonomiskt teori, speciellt mikroekonomi och välfärdsteori som i mer avancerade framställningar idag ofta kläs i en matematisk språkdrakt, uppfattas inte sällan av studenter och praktiskt verksamma ekonomer som steril och "onyttig" formelexercis. Hahns och Hollis' bok är därför ett bra komplement till dagens läroböcker i vilka man sällan mera ingående behandlar intressanta vetenskapsteoretiska problem i ekonomisk teori. Uppsatserna i boken förutsätter kunskaper i nationalekonomi motsvarande ungefär 40-60 poäng. Bara ett av bidragen, en kort uppsats av Peter Hammond, kraver vana vid att läsa matematiska framställningar.

Departementssekreterare *Lars Mathlein*
ekonomidepartementet